

YEM KITLIĞI DOĞU İLLERİMİZE BİRDEN BİRE Mİ ÇÖKTÜ?

Doç. Dr. Sabri DİLMEN

Doğu bölgesinde özellikle Erzurum, Ağrı ve Kars illerimizde 1961 yılı ilk baharından itibaren başlayan şiddetli bir kuraklığın çizdiği hazin tablonun basınımızdaki haklı tepkilerini dikkatle ve adım adım izlemekteyiz.

Doğu illerimizdeki bu kıtlığın başlıca nedeni, 1961 ilkbahar ve yaz aylarında bölgenin 40 yıldanberi yaşamadığı şiddetli bir kuraklıktır. Bu duruma göre kıtlık çanı Doğu illerimizde daha ilkbahar ve yaz aylarında çalmaya başlamıştır.

İşte kıtlık çanı bölgede çalmaya başlarken bu satırların yazarı, Fakültemiz Profesörler Kurulu kararına uyarak doğu bölgesinde bir inceleme yapmak üzere 17 Temmuz 1961 günü uçakla Erzuruma hareket etmiş ve bir haftalık inceleme gezisinden sonra aşağıdaki ETÜD RAPORU'nu hazırlayıp Veteriner Fakültesi Dekanlığına sunmuştur.

I

ETÜD RAPORU

17 Temmuz 1961'den itibaren bir hafta süre ile Erzurum bölgesinde kuraklıktan ileri gelen Yem durumu incelenmiştir.

Erzurum'un Hınıs, Tekman, Hasankale ve Horasan ilçe merkezleriyle bu ilçelere bağlı bir kısım köylerde yaptığımız incelemelerden alınan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Erzurum ve buna komşu illerde hüküm süren kuraklık münasebetiyle önümüzdeki kış aylarında bir yem kıtlığı ile karşılaşılması kuvvetle beklenebilir.

İncelemelerimizde bölgede:

1. Meraların verim kapasitesi normal yıllara nazaran % 60-70 arasında düşük bulunduğu,

2. Tabii çayırlarda verimlerin normal yıllara nazaran % 70-80 arasında bir azalma görüldüğü,

3. Sun'i çayırların verim kapasitesinde normal yıllara nazaran % 80-90 arasında bir azalma olduğu,

4. Buğdaygiller ekiminin kuraklıktan büyük zarar gördüğü için saman üretiminde büyük bir düşmenin olacağı kanısına varılmıştır.

Bu durum karşısında bölgede önümüzdeki kış aylarında ciddi bir yem kıtlığı ile karşılaşılması kuvvetle muhtemel görülmektedir.

Genel olarak Doğu bölgesinde yem kıtlığı probleminin çözülmesi ve muhtemel bir tehlikenin önlenmesi için şimdiden alınması gereken ana tedbirler şöylece özetlenebilir:

1. Bölgede yem ihtiyacının karşılanması,
2. Bölgedeki köylüye süratle yem kredisi sağlanması,
3. Bölgede hayvan kesafetinin azaltılması.

1. Bölgede yem ihtiyacının karşılanması:

A. Bu bölgeye ihtiyacı karşılayacak yem ikmalini yapabilmek için, başta damızlık hayvanlar göz önünde bulundurularak bölgenin ihtiyaç duyduğu kuvvetli yem ve kaba yem miktarlarının tesbiti gerekli görülmüştür. Bunun için teşkil edilecek özel heyetler tarafından bölgede bulunan hayvan sayısı ve yem miktarları dikkate alınarak gerçek yem ihtiyacının kışa girmeden açıkça belirtilmesi lâzımdır.

B. İhtiyaç duyulan dane yem, Toprak Mahsülleri Ofisince sağlanmalıdır. Şıgır ve koyun gibi geviş getiren hayvanların beslenmesinde kaba yemin (Kuru ot ve saman gibi) önemli bir faktör olduğu göz önüne alınarak bölgeye yurdun çeşitli yerlerinden kuru ot ve saman gönderilmesi imkânları aranmalıdır.

Türkiye Şeker Fabrikalarında şeker üretiminden geri kalan yaş pancar posalarının kurutulularak bölgeye gönderilmesi, kaba yem ihtiyacının karşılanmasında yardımcı bir rol oynayacağı tabiidir. Şeker pancarı posalarının yaş halde taşınması ve saklanması ekonomik olmayacağı gibi önemli yitimlere de sebep olur. Yaş posaların kurutulması ile dayanıklı ve taşınması kolay değerli bir yem elde edilir.

C. Günlük yem üretim kapasitesi 30 ton ve azami üretim kapasitesi ise 50 ton olan Erzurum Yem Fabrikası, bölgenin kuvvetli yem ihtiyacını karşılayamaz. Bunun için Yem Sanayii Anonim Şirketi, bütün fabrikalarıyla günlük üretimini yükselterek bölgeye şimdiden karma yem göndermelidir.

D. Arpa, kepek ve küspe gibi yem maddelerinin ihracı hemen durdurulmalıdır.

E. Bölgeye sevk edilecek yemin ihtiyaç duyulan köylere ulaştırılması için Toprak Mahsulleri Ofisi, ilçelere varıncaya kadar kuvvetli yem stok merkezleri kurmalı ve bu yemin dağıtımını bu merkezlerden yönetmelidir.

F. Yemin dağıtımında, asıl yetiştirici olan köylünün ihtiyacı ön plâna alınmalıdır.

G. Gerek özel ve gerekse resmi sektörlerden kuraklık bölgesine vaki olacak yem sevki istekleri, Ulaştırma Bakanlığınca hemen karşılanmalı ve tenzilatlı bir taşıt tarifesi uygulanmalıdır. Bu tedbirler, kuraklık bölgesinden başka illere sevk edilecek hayvanlar için de uygulanmalıdır.

2. Bölgedeki köylüye yem kredisinin sağlanması :

Genel olarak köylü, T. C. Ziraat Bankasına tarımsal kredi bakımından borçlu durumdadır. Öte yandan köylünün kuraklık sebebiyle bu yıl iyi bir ürün alamayacağı için, köylü Bankaya olan borçlarını ödeyebilecek bir durumda bulunmamaktadır. Kredi mevzuatı ise alınmış bir kredi ödenmeden ikincisinin açılmasına engeldir. Köylünün özellikle damızlık hayvanlarını elden çıkarmasını önleyecek ve hayvanlarına yem satın alabilmesini sağlayacak çapta ayrı bir yem kredisi açılmalıdır. Yani köylü, Toprak Mahsulleri Ofisinin yem dağıtım merkezlerinden uygun taksit ve faiz karşılığı krediyle yem alabilmelidir.

3. Bölgede hayvan kesafetinin azaltılması :

Hayvan yetiştiricinin elindeki damızlık hayvan sayısına dokunmaksızın bölgedeki hayvan kesafetinin azaltılması, yem darlığını önleme bakımından uygun bir tedbirdir. Bu amaçla :

A. Bölge dışında bulunan ve özellikle hayvan ticaretiyle uğraşan vatandaşların Erzurum ilinden canlı hayvan satın almalarını teşvik etmeli ve bu tüccarların hayvan satın alabilmeleri için bunlara kredi yardımı yapılmalıdır.

B. Resmi sektörlerin bu bölgeden hayvan satın alımı, köylünün elindeki hayvanların ucuz fiatla çıkmasını önleyecek şekilde nazım kararlarında olmalıdır.

C. Et ve Balık Kurumu, canlı hayvan ihtiyacını öncelikle bu bölgeden karşılamalı ve bu konuda bağlantı yapacağı yetiştiricilere gerekli kolaylıkları göstermelidir.

D. Bölgeden komşu yabancı ülkelere hayvan ihracını sağlamak için vakit geçirmeden gerekli teşebbüs ve anlaşmalara geçilmelidir.

Yukarıda anahatlarıyla işaret ettiğimiz tedbirlerin alınması, Erzurum bölgesinde hüküm süren yem kıtlığı tehlikesinin önüne geçilebileceği kanısına varılmıştır.

II

AĞRI, ERZURUM VE KARS İLLERİNDE HÜKÜM SÜREN YEM KITLIĞI MÜNASEBETİYLE YAPILAN BİR İNCELEME

Ağrı, Erzurum ve Kars illerinde 1961 ilkbaharından beri hüküm süren kuraklıktan ileri gelen yem kıtlığının son günlerde ciddi bir felâket halini aldığı haberleri basınımızda görülür görülmez durumun yerinde incelenmesi için Fakültemiz Profesörler Kurulu tarafından heyetimiz vazifelendirilmiştir.

15 Ocak 1962 günü heyetimiz Erzuruma hareket ederek durumu ve alınan tedbirleri yerinde incelemiştir.

Ağrı, Erzurum ve Kars Veteriner İşleri Müdürleri, Yem Sanayii Anonim Şirketi temsilcisi ile Erzurum Veteriner İşleri Müdürlüğünde 17 Ocak 1962 günü bir toplantı yapılmış ayrıca Erzurum Valisi, Erzurum Ziraat İşleri, Yem Fabrikası, Et ve Balık Kurumu Erzurum Kombinasi müdürleri ile temas edilerek Doğu bölgesinde yem kıtlığının nedenleri ve bugünkü durum üzerinde gerekli bilgiler alınmıştır.

Bu toplantı ve temaslarımızda elde edilen sonuçları başlıca 3 kısımda toplamak mümkündür :

1. Ağrı, Erzurum ve Kars illerinde bugünkü durum
2. Bu illerde yem darlığını önlemek için şimdiye kadar alınan başlıca tedbirler
3. Doğu bölgesinde yem darlığına karşı sür'atle alınmasını lüzumlu gördüğümüz tedbirler.

A. Ağrı ilinde durum :

Hayvan mevcudu :

Büyük baş		Küçük baş	
312	354	672	805

Ağrı Ziraat İşleri Müdürlüğünden alınan istatistik bilgiye göre gerek yem ve gerekse her türlü öteki toprak ürünlerinin Doğubeyazıt, Diyadin ilçelerinde % 70-80, Ağrı merkezi, Hamur ve Eleşkirt ilçelerinde % 50, Tutak ve Patnos ilçelerinde ise % 30 oranında geçen yıllara göre 1961 yılında eksik elde edildiği sonucuna varılmıştır.

Ağrı ilinin yem ihtiyacı :

Ağrı ili hayvanlarının en önemli yem ihtiyacının kaba yem yani kuru ot ve saman olduğu anlaşılmıştır. Normal meraya çıkış zamanı kabul edilen Mayıs 1962'ye kadar ilin mevcut yeminden başka daha 21 bin ton kaba yeme ihtiyaç bulunduğu tesbit edilmiştir. Halen Ağrı'da Toprak Mahsülleri Ofisinde 800 ton kadar arpa mevcut olduğu anlaşıl-

mışsa da yetiştiriciler borçlu durumda buldukları için Ziraat Bankasından kredi alamamış ve böylece bu ofisten de kuvvetli yem satın alamamışlardır. Yapılan temaslarmızda 4 bin ton arpanın kredi ile hayvan yetiştiricilerine verilmesinin gerektiği anlaşılmıştır. Bugüne kadar Ağrı Toprak Mahsülleri Ofisinden kilogramı 53 kuruştan 500 ton arpa peşin bedelle yetiştirici tarafından satın alınmıştır.

Ağrı ilinde alınan tedbirler :

Ağrı ilinde bulunan Süvari Tümeni motorize olunca Tümen birliklerinde bulunan :

403 ton Saman

1152 ton arpadan

403 ton saman tamamen ve arpanın ise 152 tonu yetiştiriciye intikal ettirilmiştir. Bu duruma göre Ağrı askeri birliklerinde hâlen 1000 ton kadar arpa bulunmaktadır.

Küçükçağrı'da yasak bölge olarak ayrılan yerlerde yetiştiricinin hayvan otlatmasına müsaade edilmiş ve bu bölgeye 30 bin baş hayvanın sevki sağlanmıştır. Bundan başka yetiştirici tarafından 8-10 bin baş kadar hayvanın Muş, Siirt ve Diyarbakır illerinde kış meralamasına müsait bölgelere sevk edildiği anlaşılmıştır. Ağrı ilinde yem darlığına karşı bugüne kadar alınmış olan başlıca tedbirler bunlardan ibarettir.

Ağrı ilinde yem kıtlığına karşı sür'atle alınması gereken tedbirler :

Hâlen bölgede besili hayvan bulunmadığı tesbit edilmiş olduğundan Ağrı ilinden kasaplık hayvan ayırıp elden çıkarmak suretiyle bölgede hayvan kesafehinin azaltılması mümkün görülmektedir. Bu durum karşısında bölge hayvanlarının önümüzdeki aylar yâni Şubat, Mart ve Nisan aylarında daha ciddi bir yem kıtlığı ile karşı karşıya kalacakları tahmin edilmektedir. Bunun için muhtemel bir açlık tehlikesini mümkün olduğu kadar önleyebilmek için bu il hayvan yetiştiricilerine nakdi yem kredisinin sür'atle sağlanması, ilk alınması gereken tedbirlerden biridir. Bölgeye ot ve saman gibi kaba yem sevki müşkülât arz etmesine rağmen buralara özellikle kuru ot gönderilmesi için gereken imkânların araştırılması lüzumlu görülmektedir.

B. Erzurum ilinde durum :

Hayvan mevcudu :

Büyük baş	Küçük baş
669 680	1 256 330

Genel olarak Erzurum bölgesinde 1961 yılında dane yem ve kaba yem üretiminin geçen yıllara göre % 60-70 kadar eksik bulunduğu tesbit edilmiştir. Erzurum ilinin özellikle Çat, Tekman, Karayazı ve Olur ilçelerinde ileri derecede bir yem darlığının hüküm sürdüğü anlaşılmıştır.

Erzurum ilinin yem ihtiyacı:

Erzurum bölgesi hayvanlarının normal meraya çıkış zamanı olan önümüzdeki Mayıs ayı sonlarına kadar en düşük bir norm üzerinden yetiştirici elinde bulunan yemden başka, 52 200 ton kuvvetli yeme ve 138 bin ton kaba yeme ihtiyaç bulunduğu sonucuna varılmıştır. Erzurum Toprak Mahsülleri Ofisinde bulunan arpadan son üç ay içinde 126 bin ton arpa peşin bedelle yetiştiriciye satılmıştır. Gerek yetiştiricilerin ve gerekse Erzurum'da sığır ve koyun besisiyle uğraşan tüccarların Yem Sanayii yeminden memnun kaldıkları ve bu yeme rağbet gösterdikleri anlaşılmıştır.

Erzurum ilinde yem kıtlığına karşı süratle alınması gereken tedbirler:

Erzurum ilinin bugünkü hayvan mevcuduna göre 52 200 ton kuvvetli yem ve 138 bin ton kaba yem açığının mümkün olduğu kadar kapatılabilmesinin ancak yetiştiriciye sür'atle bir yem kredisinin verilmesiyle mümkün olabileceği kanısına varılmıştır. Bu arada Erzurum'dan ve hattâ diğer yem kıtlığı çeken bölgelerden yurdun başka bölgelerine sevk edilecek hayvanlar için tenzilâtli bir tren tarifesinin uygulanması bölgede hayvan kesafetinin azaltılması bakımından alınması gereken faydalı tedbirlerden biridir. Bölgeye ot ve saman gibi kaba yemlerin sevki müşkülât arzemesine rağmen özellikle ot gönderilmesi için gereken imkânların araştırılması lüzumlu görülmüştür.

C. Kars ilinde durum:

Hayvan mevcudu:

Büyük baş	Küçük baş
760 000	1 850 000

Kars bölgesinde yem ve öteki toprak ürünlerinin Merkez, Susuz, Digor ilçeleri ile Selim ve Kağızman ilçelerinin kimi yerlerinde % 50-100, Tuzluca ve Arpaçay ilçelerinde % 90 oranında geçen yıllara göre 1961 yılında eksik elde edildiği anlaşılmıştır.

Kars ilinin yem ihtiyacı:

Kars bölgesi hayvanlarının en önemli yem ihtiyacının kaba yem yani kuru ot ve saman olduğu anlaşılmıştır. Normal meraya çıkış zamanı sayılan önümüzdeki Mayıs ayı başına kadar hayvan mevcuduna göre en düşük bir norm üzerinden, yetiştirici elinde bulunan yemden başka, daha 38 bin ton kaba yeme ihtiyaç bulunduğu tesbit edilmiştir. Toprak Mahsülleri Ofisinde bulunan kuvvetli yem hemen tamamen yetiştiriciye satılmıştır. Hâlen bölgenin kuvvetli yem ihtiyacının 15 bin ton kadar olduğu anlaşılmıştır. Bölgede Erzurum Yem Fabrikası imali 500 ton kadar karma yem satılmıştır. Yem kıtlığı oranı nasebetiyle son-

bahardan itibaren bugüne kadar bölgeden 180 bin sığır, 350 bin koyun ve 12 bin atın satılarak hayvan kesafetinin önemli derecede düşürüldüğü tesbit edilmiştir.

Kars ilinde yem kıtlığına karşı sür'atle alınması gereken tedbirler :

Kars ilinin bugünkü hayvan mevcuduna göre 38 bin ton kaba yem ve 15 bin ton kuvvetli yem ihtiyacının kapatılması için gerekli imkânların araştırılması zaruri görülmektedir. Yetiştiricinin yem satın alabilmesi için vakit geçirmeden yem kredisi açılması gerekmektedir. Bu arada Kars ilinde Yurdun başka bölgelerine hayvan sevk edilmesinin teşviki için tren tarifesinde uygun bir tenzilât yapılması, bölgede hayvan mevcudunun azalmasına yardım edecek önemli bir tedbir sayılabilir.

Genel olarak Doğu bölgesinde hüküm süren yem kıtlığına karşı sür'atle alınması gereken ana tedbirler aşağıdaki gibi özetlenebilir :

1. Ağrı, Erzurum ve Kars illerinde yem kıtlığından ileri gelen tehlikenin mümkün olduğu kadar önlenbilmesi için bölgenin hayvan yetiştiricilerine kredi karşılığı para yardımı yapılması lâzımdır. Yetiştiriciye para kredisi sağlanmasında ısrar edilmesinin başlıca nedenini, para yardımının daha sür'atle yetiştiriciye ulaştırılmasının mümkün olabilmesinde ve köylüye kredi karşılığı doğrudan doğruya yem dağıtımının geniş bir organizasyonu gerektirmesinde ve böylece yardımın köylüye geç ulaşmasında aramak lâzımdır.

2. Yem kıtlığı çeken Doğu bölgesine öteki illerimizden yem sevkini hızlandırmak ve teşvik etmek üzere tren tarifesinde yalnız yem için yapılan % 90 tenzilâtın bölgede çok müsbet bir etkisi görülmüştür. Bölgeden başka illere hayvan sevkini hızlandırmak ve teşvik etmek ve böylece Doğu illerinde hayvan kesafetini mümkün olduğu kadar düşürmek, amaciyle hayvan sevkıyatı için de tren tarifesinde belli sınırlarda bir düşürme yapılmasının çok uygun bir tedbir olacağı kanısına varılmıştır.

3. Hâlen yetiştirici elinde bir miktar yem bulunması ve fakat bu yem stokunun günden güne azalması sonu önümüzdeki Şubat, Mart ve Nisan aylarında Doğu bölgesinde yem kıtlığından ileri gelen tehlikenin çok genişleyeceği tahmin edilmekte ve bunun için Doğu bölgesi hayvan yetiştiricilerine sür'atle yardım yapılmasının gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

4. Önümüzdeki ilkbaharda yetiştirici elinde boğa ve koç gibi erkek damızlıkların kalmadığı ve kalanların bile bakımsızlıktan ve açlıktan aşırı kaabiliyetlerini kaybedeceklerini göz önüne alarak bu yıl Doğu bölgesinin il ve ilçelerinde suni tohumlama için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu maksatla muhtelif yerlerde suni tohumlama laboratuvar ve istasyonları kurulması lüzumlu görülmüştür.

5. Doğu bölgesi hayvanlarında bakımsızlık ve aşıktan ileri gelen bir vücut dayanıklılığının kırılacağı düşünülerek salgın ve paraziter hayvan hastalıkları bakımından gerek koruyucu ve gerekse küratif tedbirlerin şimdiden alınması uygun görülmüştür. Bölgede açık bulunan Veteriner kadrolarının kapatılarak gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması gerekmektedir. Öte yandan Doğu illerinde Veteriner teşkilâtının motörlü taşıt ihtiyacının da gereği gibi süratle karşılanması lâzımdır.

Ana hatlarıyla işaret ettiğimiz ve geçen yazdan alınması gereken bu tedbirlerin şimdi alınması geç kalmış olmakla beraber Ağrı, Erzurum ve Kars illerinde devam eden yem darlığının kısmen olsun acil tedbirlerle önüne geçilebileceği kamsında bulunduğumuzu saygılarımızla sunarız.

26 Ocak 1962

Prof. Dr. S. BATU Prof. Dr. H. BAŞKAYA Doç. Dr. S. DİLMEN

Gerek I. ve gerekse II. raporda açıkça belirtildiği gibi Doğu illerinde 1961 ve 1962 yılları kış aylarında çekilen yem kıtlığının başlıca sebebi bölgede 1961 yılı ilkbahar ve yaz mevsimlerinin ileri derecede kurak geçmesidir. Öte yandan hayvancılığın gelişmesine çok elverişli bulunan Doğu illerimizde çayır ve meraların islah ve korunmasının uzun yıllar ihmal edilmiş olması da bugünkü yem kıtlığının çıkışında başlıca bir faktör bulunduğuna işaret etmek yerinde olur.